

Раул Глабер

ХРОНИКА НА ХИЛЯДНАТА ГОДИНА
(История на моето време)

София, 2012

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Петя Стоянова, превод, 2012

© Издателство „Изток-Запад“, 2012

ISBN 978-954-321-376-4

РАУЛ ГЛАБЕР

**ХРОНИКА на
ХИЛЯДНАТА
ГОДИНА**

(История на моето време)

Превод от латински
Петя Стоянова

ИТА

CHRISTIANA

Редакционна колегия

Владимир Градев

Благовеста Лингорска

Вяра Малджиева

Анна Б. Николова

Поредицата *Vita Christiana* представя лични свидетелства от живота на християнина от късната античност до наши дни. Затова в нея са включени най-различни жанрове, като: автобиография и житие, проповед и катехеза, християнско размишление и съзерцание, поклоннически описания и мисионерски пътувания, и други, както и авторско представяне на старозаветни и новозаветни сюжети.

Съдържание

Предговор (<i>проф. д-р Цочо Бояджиев</i>).....	6
Въведение	9
Книга първа	11
Книга втора	43
Книга трета.....	81
Книга четвърта	137
Книга пета.....	175

Предговор

Представената в настоящото издание „Хроника“ (оригиналното ѝ название е „История на моето време“) е симптоматична най-малкото в две отношения. На първо място тя характеризира до голяма степен историографичния жанр на ранното Средновековие – с неговата нормативна претенция да представи универсалната история на човечеството и да я обясни от хоризонта на определени универсално-метафизически принципи, от една страна, а от – друга с твърде свободното повествование, изтъкано от предания и анекдоти, от съобщения за случки с местно значение, от разсъждения върху произволни теми и от проникновени самонаблюдения. Това е, разбира се, история, която описва исторически лица и събития. Но то е и нещо много повече – увлекателен разказ за живота, вярванията, надеждите и страховете на хората около смяната на столетието. На второ място, „Хрониката“ е важно свидетелство за едно събитие, което модерната историография нерядко е склонна да хиперболизира – апокалиптичните настроения, свързани с очакваната хилядна година. Хрониката на Раул Глабер убедително демонстрира твърде дифузнa и неопределен характер на опасенията от края на хилядолетието. И това е напълно разбираемо. Защото, разбира се, апокалиптизмът е обща умонастроеност на цялото европейско Средновековие, но тази откритост за края трудно може да бъде обвързана с някаква конкретна дата – отчасти защото самото летоброене е твърде мобилно и неопределено в различните региони (а и огромната част от необразованото население всъщност изобщо не ориентира живота си „хронологично“, а по-скоро „натурално“.

т.е. не съгласно историческото летоброене, а съгласно природния цикъл), отчасти защото краят на света не може да бъде нормиран чрез дати. а зависи единствено от неизповедимата воля Божия. Авторът Раул Глабер (което означава „Безбрадият“ или „Плешивият“), е роден в края на X в. в Бургундия. За живота му не е известно много. Едва дванадесетгодишен постъпва в манастир, ала неспокойният му нрав и опърничавият му характер, съчетани с неутолимата жажда за знания, му навличали ненавистта на братята и го принуждавали твърде често да сменя манастирската обител. Краят на това скиталчество бил поставен в Ключи (ала в последните дни от живота си той напуска знаменития манастир, за да посети „Сен Жермен“ в Оксер и „Мутие-ан-Пюизе“), където работи над труда на своя живот, „Историята“, която започва да пише малко преди 1031 г. по внушение на тогавашния си приор Гуилелмо от Волпиано. „Хрониката“ е завършена вероятно през 1048 г. и е посветена на ключийския абат Одилон.

проф. д-р Цочо Бояджиев

*На най-забележителния сред славните мъже –
Одилон¹, абат на манастира Кюни².*

Раул Глабер

¹ Одилон дьо Меркьор, абат на манастира Кюни от 994 до смъртта си през 1048 г., главна фигура от периода на разцвет и експанзия на абатството.

² Прочуто бенедиктинско абатство, изиграло огромна реформаторска роля в църковния живот на Запада. Основано през 909 г. от абат Бернон и Гийом Благочестиви, граф Овернски, върху земи на последния в Бургундия; Р. Глабер пребивава там от около 1031–1033 г. до 1039 г. и пише една част от своята Хроника.

Въведение

Трогнат съм от честите, напълно основателни съжаления на учените братя, а и от Вашите собствени, че в наше време няма никой, който да увековечи с перо за бъдещите поколения достопамятните събития както в Божиите църкви, така и сред народите, още повече, че по думите на самия Спасител Той, с помощта на Светия Дух и заедно с Отца, ще предизвика нови такива до последния час на сетния ден. Пък и в продължение на почти двеста години, т.е. след Беда¹, британския презвитер, и Павел² в Италия, не е имало никой, пожелал да предаде на потомците някакво историческо съчинение, като те и двамата са описали историята само на своя народ и на своята страна. А се знае със сигурност, че и в римския свят, и в отвъдморските или варварски предели са се случили премного неща, които, ако бъдат увековечени, ще са от голяма полза за хората и ще подпомогнат твърде много всички онези, които се стремят да бъдат благоразумни; пък вярно е и твърдението, че подобни събития зачестиха повече от обичайното около хилядната година от възпалтяването на Христа Спасителя. Затова, доколкото ми стигат силите, ще се подчиня на Вашите съвети и на волята на братята; и най-напред ще посоча само (твърдя това с най-голяма сигурност, макар годи-

¹ Беда Достопочтени (672/673–735), англосаксонски монах, автор на „Църковна история на народа на англите“.

² Павел Дякон (720–800), монах от Монте Касино, приближен на Карл Велики, автор на исторически съчинения, сред които най-важното е „История на лонгобардите“.

ните от началото на света според еврейските истории да не съвпадат с версията на Седемдесетте преводачи¹), че хиляда и втората година от възплътването на Словото бе първата от царуването на Хенрих², саксонския крал, и че хилядното лето Господне бе тринайсетото от царуването на Робер³, краля на франките. Тези двама се считаха тогава в нашите отсамморски земи за най-християнски и най-могъщи владетели, като първият от тях, Хенрих, по-късно превзе Римската империя; затова поставих в основата спомена за техните времена. Освен това, тъй като ще стане дума за събития от четирите краища на света, струва ни се уместно желанието ни, понеже говорим най-вече на хора благочестиви, да вмъкнем, водени от Бога, в началото на започнатата творба едно разсъждение за същността на божествената и абстрактна Четворица и нейните точни съответствия.

¹ Преводът на Седемдесетте (Septuaginta) – гръцки превод на Стария завет, извършен според Преданието от 72-ма преводачи за 72 дни.

² Хенрих II Свети, станал крал на Германия през 1002 г., император на Запада през 1014 г., умр. 1024 г.

³ Робер II Благочестиви – крал на франките от 996 до 1031 г.

Книга първа

Започват главите на първа книга:

- I. За божествената четворица
- II. За крал Раул
- III. За крал Лотар
- IV. Кои станали императори на Рим след това
- V. За ударите на неверниците

I

За божествената четворица

Бог, Творецът на всичко, е разнообразил създадените от Него неща чрез множество фигури и форми, за да помогне на просветения човек да постигне елементарното познание за Божественото чрез онова, което виждат очите и схваща умът¹. В изследването и изучаването на тези неща се прославили първо гръцките църковни отци, забележителни философи. Те упражнявали ума си в множество неща и така стигнали до идеята за някои четворици, чрез които ни се дава да разберем тукашния низък свят и бъдещия висш свят². А четвориците и техните взаимни отражения, когато пристъпим към отчетливия им анализ, стимулират духовните и интелектуални възможности на изследователите си. И тъй, четири са Евангелията, които в съзнанието ни формират висшия свят; толкова са и елементите, от които се състои низшият. Четири са и добродетелите, превъзхождащи всички останали, ко-

¹ Това и следващите разсъждения са в духа на типичния за времето стремеж да се достигне „от видимото до невидимото“ чрез разкриване на мистичните съответствия между естествено и свръхестествено.

² Вероятно авторът има предвид теорията за четвориците, изложена в *Ambigua* (тълкувания на трудни места у св. Григорий Богослов) на св. Максим Исповедник (VII в.), познати на западния свят от превода на латински на Джон Скот Ериугена през IX в.

ито, събрани заедно, ни тласкат да постигнем и другите. Така има и четири телесни сетива, без осезанието, което служи на останалите по-фини. А каквото е етерът – огнен елемент в сетивния свят, това е и мъдростта в духовния, защото тя задъхано се стреми към висините в желанието си да бъде край Бога. На силата в духовния свят съответства въздухът в телесния, тъй като той оживява всички същества и ги укрепява във всяко дело, с което се заемат. По подобен начин, каквото е водата в телесния свят, това е умереността в духовния; тъй като тя е хранителка на благата, поражда обилие от добродетели и съхранява вярата чрез желанието за Божията любов. Земята в низшия свят има образ, напомнящ този на справедливостта във висшия – тя е постоянното и неподвижно място, където се осъществява правилното разпределение.

Навсякъде откриваме и структура, наподобяваща духовната структура на Евангелията. Така Евангелието от Матей съдържа мистично изображение на земята и справедливостта, тъй като по-явно от другите разкрива плътската субстанция на човека-Христос. Онова от Марка съдържа образа на умереността и на водата, понеже умерено показва произлязлото от Иоановото кръщение покаяние. Евангелието от Лука ни изтъква сходството между въздуха и силата, понеже е разлято на голямо пространство и е подсилено с множество истории. А онова от Иоана точно изразява образа на огнеродния етер и на мъдростта, понеже, както е известно, стои по-високо от другите, внушавайки ни директно знание за Бога и вяра. Към тези мисловни взаимовръзки между елементите, добродетелите и Евангелията очевидно е уместно да се присъедини и човекът, комуто служи всичко това. Защото гръцките философи нарекоха субстанцията на неговия живот „микрокосмос“, сиреч малък свят. Зрението и слухът,

които обслужват интелекта и разума, подхождат на висшия етер, по-фин от всички други елементи, който е толкова по-благороден и по-светъл, колкото по-високо стои над останалите. Следва обонянието, на което е отредено да съответства на въздуха и на силата. Вкусът показва по много подходящ начин сходство с водата и умереността. А осезанието – както е известно, най-низшето от всички сетива, по-здроаво и по-стабилно от другите – най-подобаващо изразява земята и справедливостта.

И тъй, чрез тези преочевидни връзки между нещата открито, прекрасно и мълчаливо се проповядва Бог, понеже с неизменното си движение всяко нещо разкрива на свой ред друго в себе си, утвърждавайки по този начин и Първоизточника, от Който те са произлезли и в Който очакват отново да се упокоят.

Според уговорката от предишното разсъждение си струва да се вземем внимателно в реката, която извира от Едем на изток и се дели на четири други прочути реки. Първата от тях, Физон, която се нарича „отвор на устата“, обозначава мъдростта, винаги изпълваща най-добрите и полезна; и понеже раят е бил отнет на човека поради неговата немарливост, той трябва да си го възвърне, воден от нея. Втората е Геон, което ще рече „земен отвор“ – тя обозначава умереността, хранителка на чистотата, която целително изтръгва кълновете на пороците. Третата е Тигър и бреговете ѝ обитават асирийците, чието име ще рече „водители“; тя обозначава именно силата, която, отхвърлила всякакви вероломства и пороци, води с Божия помощ хората към радостите на вечното Царство. Четвъртата пък е Ефрат, на която дори името звучи като „изобилие“, и тя явно символизира справедливостта, която храни и ободрява всяка душа, устремена с копнеж и любов към нея.

Както обозначенията на тези реки носят в себе си образите на гореспоменатите добродетели и символизират четирите Евангелия, така в не по-малка степен и нашият земен свят, разделен на четири епохи, съдържа символично тези добродетели. От началото на света до възмездието на потопа у тези, които познаха Създателя си чрез своята простодушна любов, добротата даваше сили на мъдростта – Авел, Енох, Ной и другите, могъщи с разума си, разбираха какво е полезно за тях да вършат. При Авраам, а и у останалите патриарси, осенявани от поличби и видения, като Исаак, Яков, Йосиф и другите, проличава една ясно изразена умереност, тъй като те сред злото и доброто възлюбиха над всичко своя Създател. При Моисей и у другите пророци, мъже твърде крепки, поставили основите на законовите предписания, се утвърждава силата, тъй като ги виждаме да изпълняват усърдно тези предписания, макар и трудни. И накрая, цялата епоха от идването на възплътеното Слово насам се изпълва, управлява и обгражда от справедливостта, която е сякаш завършек и основа на останалите добродетели, както е казала Истината на Своя Кръстител: „Защото тъй нам подобава да изпълним всяка правда“.¹

И така, ще говорим за мъжете, прославили се в римския свят като крепители на вселенската вяра и на справедливостта от деветстотната година на възплътеното Слово, създаващо и оживяващо всичко, до наши дни, а също и за онези многобройни и паметни събития както в светата Църква, така и сред двата народа², според онова, което сме узнали от сигурни източници или

¹ Мат. 3:15.

² Т.е. франки и германци.

сме видели с очите си. И първо насочваме перо към империята, владяла някога целия свят – Римската.

Когато силата на Христа Всемогъщия принудила всички земни князе да сведат глави пред нейната власт, ужасът от цезарите започнал да намалява толкова, колкото по-ясно ставало, че техните закони са се спазвали поради страх от жестокостта им, а не поради любов, вдъхната от благочестието им. И накрая всички техни потомци се разпиляли и напуснали империята, така че Рим и гражданите му се обезпокоили за своята власт, защото били свикнали някога да налагат закони и начини на управление на чуждите страни и граждани. Много от народите, които били подчинили преди, започнали често да ги нападат, а някои владетели на околните провинции дори разбойнически си присвоявали името на империята. Тогава могъщите и превелики крале на франките били най-силни с християнската си справедливост; те изпъквали пред другите със своите воински умения и с военната си мощ. Към господството им в продължение на много години триумфално се прибавяла и върховната власт над цялата империя. Сред тях най-ярко блестяли Карл, наречен Велики¹, и Людовик с прозвището Благочестиви². С мъдрост и добродетели те подчинили на властта си околните метежници така, че римският свят започнал да служи на своите императори като в едно семейство и държавата преуспявала, доверявайки им се като на бащи, а не от страх пред тях, който е една несигурна опека. И макар да нямаме за цел

¹ Карл Велики, крал на франките (786–814) и на ломбардите (774–814); основател на Свещената Римска империя.

² Людовик или Луи I Благочестиви, син на Карл Велики, император на Запада (814–840).

да предложим исторически разказ за техните славни дела и родословието им, ще съобщим все пак накратко как завършило кралското или императорското управление на техния род.

И тъй, кралете и императорите от това коляно се задържали на власт и в Италия, и в Галия до последния крал, наречен Карл Прости¹. Между принцовете по време на царуването на този крал имало някой си Херберт², чийто син самият той бил поел от кръщелния купел и който обаче би трябвало на всяка цена да му изглежда съмнителен заради хитростта си, макар че не се било случвало да прояви своята враждебност и изтънчено коварство. Понеже същият този Херберт бил решил да измами споменатия крал, измисляйки като предлог обсъждането на някакво дело. Неговата цел, която покъсно той успял да осъществи, била с любезност да го привлече в един от замъците си и там да го затвори, окован във вериги. Накрая на краля му било подсказано от някои хора да внимава много да не го омотае Херберт в мрежите си; и, повярвал на чутото, той тъкмо бил решил да бъде предпазлив с него, но се случило така, че един ден твърде внезапно същият този Херберт заедно със сина си пристигнал в кралския дворец. И тъй, кралят се надигнал да го целуне, а той паднал ничком и така приел кралската целувка. После, понеже синът му останал прав, докато кралят го целувал – младият човек, макар и посветен в измамата, все пак бил още нов в коварството и не се поклонил на краля, – бащата, виждайки това, зашлевил здравата младежа по врата с думите: „Знай, че никога не трябва да стоиш прав, когато иска да те целуне

¹ Карл (Шарл) III Прости, крал на франките 898–922 г.

² Херберт(Ербер) II, граф на Вермандоа, родственик на краля.

твоят господар и крал!“ Чувайки това, кралят и всички присъстващи повярвали, че Херберт не крои вече козни и не замисля измама против владетеля. И като усетил, че кралят е благосклонен към него, той още по-настойчиво го заувещавал да го посети, за да обсъдят делото – нещо, което отдавна бил поискал; а кралят веднага дал съгласието си да отиде където онзи пожелае. И тъй, в уречения ден пристигнал на определеното от Херберт място, заради приятелството придружен от малък отряд войници. Първия ден го посрещнали прелюбезно, но на втория Херберт уж от името на краля поръчал на всички, които били дошли с него, да си разотидат по домовете, защото той и хората му били напълно достатъчни за охрана. Те като чули това си тръгнали, без да подозират, че са оставили краля в окови. А Херберт го държал окован до самата му смърт¹. Този крал имал син на име Людовик², тогава още момче, който, като научил какво се случило с баща му, побягнал и прекошил Рейн, и останал там, докато възмъжал.

¹ През 927 г.

² Людовик (Луи) IV Отвъдморски, франкски крал от 936 до 954 г., след пленяването на баща си емигрирал заедно със своята майка в Англия и живял там до коронясването си.

II За крал Раул¹

По онова време живял Раул, син на бургундския херцог Ришар, човек приятен на външен вид и умен. Той имал съпруга на име Ема, забележителна по ум и красота, сестра на Хуго Велики², който с пълководческия си талант държал юздите на франкското кралство. Та този Хуго, виждайки кралството лишено от крал и знаейки, че изборът на последния зависи от неговата воля, изпратил при сестра си да я попитат кого би искала да види качен на трона – дали него, своя брат, или съпруга си Раул. А тя, когато поискали мнението ѝ, благоразумно отвърнала, че предпочита да целуне коляното на крал-съпруг, отколкото на крал-брат. Чул това, Хуго великодушно се съгласил и отстъпил на Раул кралския трон. А Раул нямал никакво потомство и останал единственият от рода си, достигнал върховната кралска власт. Този Хуго бил син на Робер, парижкия граф, който наскоро след избирането му за крал бил убит от саксонците. Отказахме се да говорим за неговия род, понеже миналото му ни се стори твърде неясно.

¹ Раул (Родолф), херцог на Бургундия, станал крал на франките през 923 г.

² Хуго (Юг) Велики (897–956), франкски херцог, син на крал Робер I.

III За крал Лотар

Междувременно принцовете на кралството избрали Людовик¹, сина на споменатия по-горе Карл, и го помазали за крал, който да властва над тях по силата на наследственото си право. Защото онзи Херберт бил сполетян от жестока смърт. Измъчван от продължителна болест, той се приближавал към смъртта и когато близките му го можели да стори нещо за спасението на душата си или да сложи в ред домашните си дела, мълвял единствено: „Дванайсет бяхме заговорниците срещу Карл“. И повтаряйки само това, издъхнал. А Людовик имал от Герберга², бивша съпруга на херцог Жилбер, син на име Лотар³. Възкачен на престола, той като човек деен и здрав телом, а и разумен, се опитал да възстанови кралството такова, каквото е било някога. Защото горната част на неговите земи, наричана дори „кралство на Лотар“, бил включил в своите владения Отон, саксонски крал и римски император⁴. Лотар се помъчил да залови Отон Втори, сина на Отон Първи Велики, когато последният бил в двореца си в Аквисграна⁵. Но някои тайно го били предупредили, и той, търсейки закрила, едва успял да се спаси през нощта с бягство заедно със

¹ Вж. кн. I, стр. 17, бел. 2.

² Герберга, сестра на Отон I, встъпила във втори брак с Людовик (Луи) IV през 936 г.

³ Лотар III, крал на франките от 954 до 986 г.

⁴ Лотарингия (Лорен) тогава е име на територия върху левия бряг на Рейн. Наречена е така по името не на френския крал Лотар, а на император Лотар (умр. 855 г.) и на едноименния му син.

⁵ Дн. Аахен, фр. Екс ла Шапел. Опитът за преврат се състоял през 978 г.

съпругата си.¹ След това Отон събрал шейсет хиляди, че и повече войници, и нападнал Франция. Стигнал до Париж и се задържал там три дни, после поел обратно за Саксония; а Лотар на свой ред, с войска, събрана от цяла Франция и Бургундия, се впуснал да преследва армията му чак до река Мьоз и мнозина войници, обърнати в бягство, намерили смъртта си в тази река. След това и двамата прекратили войната, без Лотар да успее да осъществи своето намерение. По-късно на него му се родил син Людовик и когато момчето пораснало, определил го за наследник на царството; дори му довел и съпруга от аквитанските земи. А тя очевидно разбрала, понеже била хитра, че синът е по-некадърен от бащата, решила да се разведе и го уговорила да се върнат заедно в нейната провинция, уж за да я получи той по силата на наследственото право. Така, без да усети женското лукавство, склонил да извърши исканото от нея, а тя, щом пристигнали, го зарязала и си отишла при своите. Когато баща му научил за това, дошъл там и си го прибрал. После те живели известно време заедно, а след няколко години и двамата се споминали, без да оставят никакво наследство. И с тях приключило царуването на кралския им или императорски род².

¹ Теофано, дъщеря на византийския император Роман II, станала съпруга на Отон през 972 г.

² Споменатият по-горе Людовик (Луи) V е последният владетел от династията на Каролингите във Франция.

IV Кои станали императори на Рим след това

След като изглял родът на гореспоменатите крале, Римската империя била завладяна от кралете на Саксония. Пръв от тях бил Отон¹, син на Хенрих, саксонския крал, за чиято сестра на име Хадуида бил женен Хуго, херцогът на франките, наречен Велики. Та този Отон по слава и могъщество във властта бил достоен за своите предшественици, освен това охотно подпомагал църквите и раздавал милостиня. По време на неговото царуване сарацините дръзко напуснали пределите на Африка, заели най-недостъпните места в Алпите и се задържали за известно време там, прекарвайки времето си в плячкосване на околностите и грабежи.

Така се случило, че тъкмо тогава сред най-големите алпийски теснини на тях налетял блаженият отец Майол², завръщащ се от Италия. Те го пленили и го отвели заедно с хората му далеч в планината, като самият отец бил тежко ранен в ръката, с която доброволно поел удара на копие, насочено към едного от спътниците му. След като си поделили цялото му имущество, онези го запитали дали в родината си разполага с достатъчно средства, за да откупи себе си и своите другари. Тогава Божият човек, който бил много приветлив и в същото време изпълнен с достойнство, им отвърнал, че няма на този свят нищо свое, нито пък се стреми да притежава

¹ Отон I – крал (936–973) и император (962–973) на Германия, син на Хенрих I Птицеловеца (919–936).

² Св. Майол, монах в Ключи от 942 г., абат от 965, умр. 994 г. При едно преминаване на Алпите бива пленен от сарацините малко след Орзиер (юли-август 972 г.).

някакви материални блага, но не отрекъл, че има влияние над мнозина, считани за господари на земи и богатства. Те, като чули това, сами започнали да го убеждават да прати някого от своите да донесе откуп; при това посочили теглото и количеството: хиляда ливри сребро, очевидно така че да има за всеки по една ливра. Пратил светият мъж чрез одного от своите кратичко писмо до манастира Ключни, който оглавявал, съдържащо следното: „До ключийските отци и братя, от нещастния пленник брат Майол. Потоци от беззакония са ме заплашили; мрежите на смъртта са ме оплели.¹ Асега ви моля, ако обичате, пратете откуп за мен и спътниците ми“. Когато писмото било предадено на братята в споменатия манастир, то предизвикало у тях несравнима мъка и печал, станало прескръбно известие и за цялата страна. Тогава те изтръгнали всичко, което служело за украса на манастирското имуществено, и успели възможно най-бързо да съберат искания за благочестивия отец откуп.

А светият мъж дори като пленник на сарацините не могъл да скрие своите достойнства. Когато по обед те му донесли от собствената си храна – месо и твърд като камък хляб, и му рекли „Яж!“, той отвърнал: „Ако огладнея, Господ е Този, Който ще ме насити, а от това няма да ям, защото никога не съм го употребявал“. Един от тях, виждайки благочестието на Божия човек, се изпълнил с уважение, свалил дрехата си, измили своя щит, приготвил върху него съвсем чисто пред очите на достойния Майол хляб, набързо го опекар и му го поднесъл с най-голяма почит. Той го приел и след като се помолил по обичая си, вкусил от него, отправяйки бла-

¹ Пс. 17:5–6. В оригинала е „потоците на Белиал“ – название на тъмната сила, олицетворяваща всяко беззаконие.

годарност Богу. А друг от сарацините, докато дякал с ножа си копие от дърво, безцеремонно стъпил върху една книга на светия мъж, а именно Библията, с която той открай време не се разделял. При тази гледка светият мъж простенал, а други, не толкова диви сарацини, които видели това, укорили другаря си, казвайки му, че не бива да се оскърбяват великите пророци, като се потъпква изреченото от тях. Впрочем сарацините четат еврейските и по-точно християнските пророци и дори твърдят, че онова, което светите ясновидци са предрекли за Христа Вседържителя, вече се е изпълнило чрез един от тях, наречен Мохамед. Имат си и генеалогия в подкрепа на това свое заблуждение, подобна на онази от Евангелието от Матей¹, която разказва родословието от Авраам и стига до Исус, минавайки през Исаак, в чието семе очевидно е обещаната и предречена на всички тях благословия, казвайки: „Измаил роди Наваиот“², а после идва до онази неправдоподобна измислица, толкова чужда на истината, колкото и неприсъща на свещения авторитет на вселенската вяра. Освен това, за да просияе светостта на блажения Майол, същия ден по някакъв повод, а всъщност по Божи промисъл, онзи, който настъпил книгата, бил яростно нападат от другите, които му отсекли същия този крак. И много от тях започнали да се държат по-любезно и по-почтително към светия мъж. След това се появили по най-бързия начин неколцина братя, платили на сарацините искания от тях откуп и отвели в родината отца заедно с другите пленници. А самите сарацини наскоро след това били обкръжени от войската на Гийом, херцог на Арл, в местността, нарече-

¹ Мат. 1:1–17.

² Бит. 25:13; 28:9; 36:3.

на Френе, и там за кратко време загинали всички, така че никой не се завърнал в родината си.

По същото време умрял споменатият император Отон¹ и синът му Отон Втори поел Империята, която управлявал с твърда ръка до края на живота си. През време на неговото господство достопочтеният епископ Адалберт² от провинцията, която славяните наричат Бетем³, стоящ начело на църквата на светия мъченик Витисклод⁴ в град Прага, се отправил към племето на бруките⁵, за да им проповядва словото на спасението. Докато проповядвал усърдно и обърнал мнозина от тях в Христовата вяра, предрекъл на своите, че на това място сам той ще се удостои с мъченически венец, и им казал да не се плашат, защото никой освен него нямало да пострада. И станало така, че един ден по нареждане на този епископ било отсечено и изкоренено някакво нечестиво дърво край реката, на което цялото простолюдие суеверно принасяло жертви. На негово място бил издигнат и осветен олтар, на който епископът се готвел сам да отслужи светата Литургия. И по време на самото свещенодействие бил пронизан от копията на неверниците, но все пак успял да доведе Литургията докрая, като в същото време дошъл и краят на земния му живот. След това неговите ученици взели тялото му и се завърнали в родината. По неговите заслуги и до днес се въздават много добрини на хората.

¹ През 973 г.

² Мъченичеството на Адалберт, епископ пражки, е през 997 г., т.е. по времето на Отон III.

³ Т.е. Бохемия.

⁴ Авторът вероятно има предвид св. Вит, комуто е посветена катедралата в Прага.

⁵ Т.е. в Източна Прусия, около Елблонг в дн. Полша.

По-късно, извършил много благородни дела и уредил добре държавата си, Отон умрял, оставяйки син Отон Трети, юноша на около дванайсет години.¹ Макар и невръстен, той поел полученото по наследство от баща му управление на империята пълен с телесна сила и умствена енергия. И тъй, случило се, че в първите години на неговото управление апостолическият престол в Рим се лишил от папа. И той веднага с императорска заповед изпратил там някакъв свой сродник, син на херцог, и наредил според обичая да го възкачат на престола.² Това било изпълнено незабавно, но станало причина за огромни нещастия. Защото имало някой си Кресценций³, много влиятелен римски гражданин, който, по техните нрави, колкото повече забогатявал, толкова повече ставал роб на алчността. Той, както се изяснило по-късно, не бил на страната на Отон. Защото обругал и прогонил от престола онзи папа, когото Отон бил наредил да изберат, а на негово място нагло поставил друго.⁴ Веднага щом узнал за това деяние, Отон пламнал от гняв и с огромна войска се понесъл към Рим. Когато Кресценций научил, че той приближава града, оттеглил се с хората си в една кула извън градските стени, отвъд Тибър, наречена заради височината си „Среднебесната“⁵, укрепил я с вал и се

¹ Роден през юли 980 г., по времето, когато умрял баща му (7.XII.983), Отон III не е бил навършил четири години.

² Става дума за неговия братовчед Бруно, избран през април 996 г. за папа под името Григорий V. През май същата година Григорий коронясва Отон за император.

³ Кресценций II, римски патриций, се ползвал с голямо влияние при предишния папа Йоан XV.

⁴ Григорий V бил принуден да избяга от Рим в Падуа; за папа бива провъзгласен архиепископът на Пиаченца под името Йоан XVI.

⁵ Става дума за Кастел Сант'Анджело, построен от император Адриан за негов мавзолей.

приготвил да я брани на живот и смърт. Пристигнал в града, императорът най-напред наредил да заловят злополучния папа, издигнат поради арогантността на Кресценций, заповядал да му отсекаят ръцете за светотатство, после да му отрежат ушите и да му избодат очите. Сетне узнал, че Кресценций, както казахме, се е укрепил в кулата, която малко по-късно щяла да го предаде за жестока смърт, и наредил на войската си да я обсади нагъсто, за да не му се дава възможност да се измъкне отнякъде. Междувременно по заповед на императора кулата била обградена и от обсадни машини, построени твърде изкусно от високи елови дървета. Когато Кресценций разбрал, че не може да открие път за бягство, сетил се, макар и късно, да се покае; ала вече нямал достъп до милосърдието. Един ден, увит с плащ от глава до пети, той се измъкнал крадешком от кулата с помощта на неколцина от императорската войска, и като се появил изневиделица пред императора, хвърлил се в нозете му и го замолил да бъде милостив и да пощади живота му. При тази гледка императорът се обърнал към свитата си и понеже бил огорчен духом, рекъл: „Защо допуснахте един римски принц, който се разпорежда с императори, създава закони и ръкополага папи, да влезе в жалките саксонски бордеи? Сега го върнете отново до трона на неговото величие, докато му стъкмим подобаващ на неговото достойнство прием!“ Те го грабнали, както им било наредено, и го отвели невредим до входа на кулата; и той влизайки, съобщил на онези, които били обградени заедно с него, че им остава да живеят дотогава, докато кулата устоява на вражеските набези, и че няма на какво друго да се надяват. А отвън императорската войска настъпва, придвижвайки стенобойните машини, и полека-лека ги разполага около кулата. Така започнала битката, като едни се мъчели да влязат, сражавайки се по висо-

ките части, други се втурнали към портите на кулата, разбили ги, изтръгнали ги, хукнали нагоре, нанасяйки удари, и така достигнали до най-високото място. Видял ги Кресценций и разбрал, че е в ръцете на онези, на които се надявал по-дълго да се съпротивлява. Тежко ранен, той бил заловен, а другите, които заварили с него, били съсечени. Тогава пратили при императора да питат какво е решил за него. А той отвърнал: „Хвърлете го от най-високата част на кулата, и то публично, за да не кажат римляните, че сте им откраднали принца“. И те го хвърлили, както им било наредено, после го вързали за волове и дълго го влачили из бластистите друмища, а накрая го провесили на една висока греда пред очите на целия град.

След тази случка императорът поканил Жербер¹, архиепископ на Равена, и го поставил начело на Римската църква. Този Жербер имал галски произход и скромно потекло, но притежавал превъзходен ум и отлично образование в областта на свободните изкуства. Затова по-рано Хуго, крал на франките, го назначил глава на църквата в Реймс. Но понеже, както казахме, бил твърде умен и прозорлив, като разбрал, че Арнулф, архиепископ на този град, приживе на който бил избран, със съгласието на същия крал се стареа да си възвърне престола, предпазливо поел към Отон. Последният го посрещнал с големи почести и веднага го издигнал начело на църквата в Равена, а оттам, както казахме, и на Римската църква.

¹ Жербер д'Орийак, станал папа през 999 г. под името Силвестър II, папата на Хилядната година. Роден ок. 945 г. в селско семейство, но високообразован, той е първият френски папа. Известен е и с това, че въвел в Европа арабските цифри, с които се запознал по време на обучението си в Испания.

Пак по онова време същият император, по съвета на самия папа и на други, загрижени за усърдието във вярата в Божия дом, решил да прогони монасите от църквата „Св. Павел“¹, които били монаси само по име, а иначе живеели порочно; щял да ги замени, както го били посъветвали, с друг вид духовници, така наречените каноници², които да служат на тяхно място. И когато бил готов да изпълни това си решение, ето че му се явил една нощ във видение преблаженият апостол Павел и се погрижил да му даде следния съвет: „Ако наистина гориш от желание да угодиш на Бога с добро дело, то недей, изгонвайки монасите, да променяш правилото. Защото никак не е от полза за който и да било църковен орден, макар и отчасти опорочен, да се отхвърля или променя собственото му правило. Всеки трябва да бъде съден в този орден, в който първо се е обрекъл да служи на Бога; а който е съгрешил, трябва да се поправи там, където го е отвела съдбата според собственото му призвание“. Посъветван така, императорът предал на своите думите на апостола и се погрижил да поправи монашеския орден, без да го прогонва от мястото му и без да го променя.

Междувременно, поддавайки се на лош съвет, той взел за жена вдовицата на гореспоменатия Кресценций, ала малко по-късно, както необмислено я бил взел, така се развел с нея и я отпратил. Най-сетне, когато пожелал да се върне в Саксония, застигнала го внезапна смърт в Италия.¹ Като разбрала войската, която водел със себе си, че се е лишила от своя господар, всички се събрали в една армия, за да не ги

¹ Вероятно се касае за бенедиктинския манастир „Сан Паоло фуори ле мур“, чиято базилика е издигната на мястото, където според легендата бил погребан св. ап. Павел.

² Свещеници, обединени в религиозни ордени.

посекат онези, които били пострадали от тях в Италия, поставили пред себе си на кон тялото на мъртвия император и, пристигайки невредими в родината си, го погребали с почести в манастира на Блажената Приснодева Мария в Аквисграна.²

И тъй, след смъртта на Отон Трети саксонското кралство било поето от неговия сродник Хенрих³, който на деветата година от царуването си бил избран и за римски император. Но междувременно ще е добре да спомена отчасти какви нещастия, външни и вътрешни, се стоварили едно след друго, подобно удари на бич, върху римския свят по време на царуването на споменатите крале. Знае се, че още от времето на техните предшественици тази главна световна Империя е била разделена – Рим трябвало да бъде начело на целия римски свят, а в източните отвъдморски предели Константинопол да е столица на гърците и на другите народи. Ала когато Империята веднъж се оказала така разпокъсана, след това частите ѝ постепенно свикнали да намаляват, докато се стигнало дотам, че в резултат от множество битки тя така се стеснила, че станала по-малка и започнала да буди у чужденеца желание да я покори. А тъй като по-често се случвало да бъде управлявана тиранично, а не хуманно и великодушно, нито пък по силата на наследственото право, то справедливо било тези непреклонни управници, а заедно с тях и поданиците им, да бъдат терзани от непрекъснати жестоки удари отвън.

¹ Отон III умира едва 19-годишен на 23.I.1002 г.

² Вж. кн. III, стр. 21, бел. 5.

³ Вж. Въведение, стр. 10, бел. 2.

V

За ударите на неверниците

Около 900-та година от Въплътването на Словото от Испания излязъл кралят на сарацините Алгалиф¹ и с огромна войска стигнал до Италия, воден очевидно от желанието да предаде на своите де що има нещо човешко за плячкосване, а после да унищожи останалото с огън и меч. С идването си той опустошил цялата област и стигнал до Беневент. Принцовете в няколко италиански държави събрали армия и се приготвили да встъпят в бой със споменатия Алгалиф. Но като преценили, че далеч му отстъпват по численост, те, по обичая на днешните италианци, предпочели да се спасят чрез бягство, отколкото чрез битка. Междувременно завърнали се в Африка със своя вожд, оттогава сарацините не престанали да нападат Италия, макар и въвлечани в множество сражения както от императорите, така и от местните херцози и маркизи, и това траяло чак до времето на техния вожд Алмузор² и на гореспомнатия Хенрих, римския император.

Пак тогава народите на Галия били сполетяни от едно не по-малко нещастие – нашествието на норманите. Последните очевидно са получили името си от това, че, водени от страстта си да грабят, преди време напуснали северните предели и дръзко се устремили към западните области. И понеже на техния език

¹ Не се знае кой точно се крие под това име, идващо от „ал-халифа“, халифът.

² Вероятно изопачено от Ал Мансур (939–1001), прочут арабски военачалник.